

Isten.

Minden emberben él az ösztönszerű vágy, hogy Istent megismerje, róla magának fogalmat szerezzen. Kérdés azonban, hogy Őt, „kit a bölcs lángesze fel nem ér, csak titkon érző lelke óhajtvá sejt“, ember megismerheti-e. Vannak, akik azt állítják, hogy nem. Káténkat is szeretnék újraszövegezni és e helyett: „a vallás Isten megismerése és tisztelése“, ezt mondani: „a vallás hit Istenben és az Ő tisztelése“. Az bizonyos, hogy a véges embernek a végtelen Istenről csak véges fogalmai lehetnek. Azok is állandóan változnak. Isten örökkévaló, lényé változatlan, de az embereknek róla alkotott fogalma életviszonyaik, műveltségük és sok más adottságuk szerint állandóan változik.

Magunk esetéből tudjuk. Gyermekkorunkban, amikor még a mesék színes világában éltünk, egy jóságos arcú öreg embernek képzeljük Istent, szép fehér, hosszú szakállal, ki odafönn az égben, angyalok seregében él. Ottan figyeli az emberek sorsát és veszi számba

azt a sok imádságot, melyeket a földi emberek elejébe terjesztenek. Csak később, felnőtt korunkban tudtuk meg, hogy „Isten lélek és akik őt imádják, szükség, hogy lélekben és igazságban imádják“. (János ev. IV. r. 24. v.)

Urunknak, királyok királyának is szoktuk nevezni Istent. Ez az elnevezés még abból az időből származik, amikor az emberek úgy képzelték Istent, mint aki királyok és császárok módjára rideg, megközelíthetetlen fönségben uralkodik a világ felett. Kénye-kedve szerint büntet vagy jutalmaz. Az emberek kegyeiért esengenek. Őt azonban közönséges ember meg nem közelítheti. Csak bizonyos, pontosan előírt szertartások útján lehet kegyeibe jutni. Ezeket a szertartásokat csak a papok ismerik és tudják eredményesen elvégezni. Így keletkezett a papirend, mely egykor a társadalmi és állami élet legbefolyásosabb tényezője volt.

A természettudomány az emberek hitét ilyen és ehhez hasonló istenekben megingatta. A világ teremtésének történetét is — úgy amint az a Bibliában írva találtatik — kétségbe vonta. Reámutatott a sok ellentmondásra, melyek a Bibliában találhatók. Régen az emberek azt hitték, hogy a föld a világ középpontja. Ma tudjuk, hogy a nap a mindenség centruma

és a föld a naprendszerek világában talán csak egy másodrendű plánéta csupán. Ez a felfedezés az emberek fogalmát Istenről is forradalmi gyorsasággal módosította. Egy olyan nagyszerű világot, amilyent a természettudomány előttük feltárt, — hitük szerint — csak egy dicsőbb és hatalmasabb Isten teremthetett.

Sok embert azonban a természettudomány egészen tagadásba vitt. A régi istenfogalmakat a tudomány lerombolta a nélkül, hogy helyükbe azonnal újat adott volna. Sokan maguk dobták el régi fogalmaikat Istenről, mert nem tudták azokat természettudományos műveltségükkel összeegyeztetni. A természettudomány véges fizikai eszközökkel dolgozik, vizsgál, mér, magyaráz. Isten azonban lélek és az Ő létét és lényét ilyen eszközökkel lemérni, megfejteni és megmagyarázni nem lehet. Mivel így a maguk módszerével Isten lényét maguknak megfejteni nem tudták, létezését is tagadásba vették. Azt kezdték mondogatni, hogy Isten csak a papok találmánya, csak a tudatlan és babonás nép képzeletében él, valóságban nem létezik.

Ez azonban mindig csak a féltudósok bölcsesége volt. Az igazi tudós a mindenség végső teremtő okát Istenben látja meg. A természet-

tudomány a világot nem tudja megfejteni; egyszerűen csak felfedi annak törvényét. Csak tüneteket vizsgál és foglal rendszerbe, de a tünetek végső okát már megmagyarázni nem tudja. Olyan az esete, mint az emberé, ki ismeri az állami élet törvényeit, de a törvénytadó királyt sohasem látta.

Minden tudományos kutatás végén ma is ott áll a nagy kérdés, a kérdések kérdése: ki teremtette ezt a nagyszerű világot, ki szabta meg ennek csodálatos élettörvényét; a bolygók járását, a sejtek képződését, a virágok nyílását, a gyümölcs érését, emberek, madarak, bogarak születésének, halálának rendjét ki állapította meg? A kérdésre ma se lehet más feleletet adni, mint amelyet őseink adtak: Isten. Nevezhetnök más néven is Őt. Nem a név a fontos, hanem az a tény, hogy ezt a világot nála nélkül megfejteni és megérteni nem lehet. Minden okozatnak megvan a maga oka. A világ teremtő okát Istennek nevezzük. A folyót forrása nélkül, a világot Isten nélkül megérteni lehetetlen. Azok, akik az atomelmélettel próbálkoztak és a világot fizikai erők eredményének mondták, zsákutcába jutottak. Az őszintébbek be is vallották tévedésüket.

A nagymindenség életében észszerűséget,

célszerűséget, törvényszerűséget látunk. A nyers anyagnak, vagy a fizikai erőknek ilyen tulajdonsága nincs, nem lehet. Ilyen tulajdonsága csak egy öntudatos, személyes lénynek lehet. Így a természettudomány is arra a megállapításra jut, amit a vallásos hit örök időktől fogva tanít: a mindenség egy böles és öntudatos lény teremtő munkájának eredménye. Ég és föld a teremtő Isten dicsőségét hirdeti. Minden csipkebokorban a nagy Isten áldott jelenléte ég és tündöklik. A természettudomány is csak vallásos hitünket erősíti. Minél jobban megismerjük e világ szépségét és csodálatos élettörvényét, annál nagyobb lesz hódolatunk Istennel szemben, aki ezt a nagyszerű világot teremtette.

Sokan vannak, akik elismerik ugyan, hogy ezt a világot Isten nélkül megérteni és megmagyarázni nem lehet, azt azonban, hogy Isten személyes lény lenne, kétségbe vonják. Tévednek és tévedésük oka egyszerűen az, hogy a személyiséget csak térhez és időhöz kötötten tudják elképzelni; a térhez és időhöz való való kötöttség pedig Isten mindenütt jelenvalóságának és örökkévalóságának nagy gondolatával ellenkezik. A személyiség jellegzetes vonásai azonban nem térhez és időhöz

való kötöttség, hanem gondolkozás, érzés és akarat. Ezeket a tulajdonságokat mi rendesen úgy ismerjük, amint azok az egyes emberek esetében, tehát emberi formában jelentkeznek. Fokozzuk ezeket a tulajdonságokat a végtelenségig, azonnal a tér és idő fölött álló Végtelennel, Istennel találjuk magunkat szemben. Értelmét nyerjük annak a nagy igazságnak, melyet a hit tanít: Istenben vagyunk, élünk és mozgunk.

Mi, keresztények Istent Atyánknak nevezük és hozzá mint mennyei Atyánkhoz imádkozunk. Kérdés, hogy mi gyarló emberek mi címen nevezhetjük Őt, kinek hatalma végtelen, Atyánknak? Hogy lehet az örökkévaló Isten halandó földi emberek Atyja? Ha Atyánk az Isten és szeret, miért nézi tétlenül ártatlan emberek szenvedését, amivel például egy-egy háború jár s azt a sok igazságtalanságot, ami ebben a világban történik? Mielőtt erre a kérdésre válaszolnánk, gondoljunk arra, hogy Isten ezt a világot s benne a mi életünket megváltoztathatatlan erkölcsi és természeti törvényei szerint kormányozza. Ezekben a törvényekben magát senki túl nem teheti; ellenük büntetlenül senki se vétkezhetik, még az Ő szeretett gyermeke se. Aki tűzbe nyúl, megégeti kezét.

Minden baj és szenvedés oka közvetve, vagy közvetlenül Isten erkölcsi, vagy természeti törvénye elleni vétségre vezethető vissza még akkor is, ha az összefüggést nem látjuk mindig tisztán. S itt nyer értelmet az irás külörös szava: „Mert akit szeret az Úr, megdorgálja, megostoroz pedig mindent, akit fiává fogad“. (Zsid. XII. r. 6. v.) A szenvedéssel törvénynek tiszteletére, erkölcsi megjavulásra és új élet kezdésre akar minket Isten ösztönözni. Még a földi apa is sokszor megbünteti gyermekét, mert szereti. Jaj volna nekünk, ha Isten annyira se törődne velünk, hogy vétkeinkért megbüntessen és a büntetéssel új élet kezdésre ösztönözzön.

Különben az Atya és a gyermek közti viszonyt tulajdonképpen nem ez, hanem alaptermészetük közös volta határozza meg: a földi atyával szemben a vérközösség, a mennyei Atyával szemben a lélek közössége. Isten azért Atyánk, mert lelkünk az ő lelkéből való, bennünk az Ő lelke él. A bennünk lüktető élet Isten életének megnyilatkozása. A szeretet, amely szívünket dobogtatja, az akarat, mely cselekvésre képesít, az öntudat, mely az akaratnak célt és irányt szab, Isten lelkének ereje és tevékenysége mibennünk. Öntudat, akarat, szere-

tet, szóval az, ami az embert emberré teszi, Istennek különböző megnyilatkozási formái. Őt, aki lelkét lehelte belénk, aki szeretetének oltalma alatt tart, aki ha büntet is, csak azért teszi, hogy javulásra ösztönözzön, — minek nevezhetnők Őt másnak, mint mennyei Atyánknak? Mindezt csak egy Atya cselekedheti gyermekeivel!

Jézus ezt mondotta: „Én és az Atya egyek vagyunk.“ (Ján. ev. X. r. 30. v.) Ez azt jelenti, hogy benne az Isten lelke egészen kiteljesedett, minden érzése, gondolata egy volt az Istenével. Ezért volt ő és csak ő egyedül tökéletes ember. Nem ő volt az egyetlen és talán az első se, aki Istent Atyának nevezte, de olyan értelemben és annyi joggal, mint ő, soha senki se tette. Voltak, akik nemzetségük ősatyjának gondolták Istent, kitől fajukat származtatták. Jézus ezzel a mélyértelmű szóval: „Atyám“, azt a lelki közösséget fejezte ki, melyet Isten és önmaga között érzett. Nagy a mi hálánk Jézus iránt, hogy Isten és az emberek között való lelki viszonyt felfedte és azt a vallás központi gondolatává tette. Milyen nagy áldás az, hogy ma mi is úgy imádkozhatunk Istenhez, ahogy egykor ő imádkozott: „Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben!“ A szóban „Atya“, benne

van mindaz, amit ma Istenről tudni kell és lehet, ami szívünket megnyugtatja. A legegyszerűbb, a legtisztább és legtalálhatóbb fogalom, melyet emberi értelem Istenről alkothat. Boldog az ember, ki képzeletben ma is Jézus lábaihoz ülhet s hallgathatja gyönyörű tanításait Istenről, az ő Atyjáról, a mi Atyánkról.

Sajnos azonban sokan vannak még, akik ehhez az egyszerű, szép, tiszta és boldogító istenfogalomhoz nem jutottak el. Sokan vannak, akik Istenben, a mennyei Atyában nem tudnak elég erős hittel hinni. Különösen hangzik, de igaz, hogy ennek egyik nem utolsó oka a hivatalos egyházi gyakorlat. A hivatalos egyházak közül egyik-másik ahelyett, hogy az embereket Istennel való lelki közösségük tudatára ébresztené és *benne* hinni tanítaná, csak rideg, száraz fogalmakat tanít *róla*. Istenben hinni és Isten-ről ismeretekkel rendelkezni két külön dolog. Láttam hitetlen teológiai professzort és láttam írástudatlan egyszerű embert, kinek szeméből sugárzott a hit csodálatos ereje. Mennyi időt és erőt vesztegettek és vesztegetnek az emberek még ma is arra, hogy megmagyarázzák azt, ami megmagyarázhatatlan: például a szentháromság tanát! Ennek a józan ésszel ellenkező és ezért megmagyaráz-

hatalatlan dogmának az erőszakolásával gondolkozó emberek között csak a hitetlenség melegágyát vetik meg.

A szentháromság tana, miszerint Isten lényegében egy, személyében három, — Atya, Fiú, Szentlélek Isten, különben nemcsak észellenes, nemcsak számtani lehetetlenség, de erkölcsi érzékünk is tiltakozik ellene. Képtelenek vagyunk elfogadni egy olyan elméletet, mely szerint a szentháromság egyik személye a Fiú Isten, fel kell, hogy áldozza magát azért, hogy az ő ártatlan halála érdeméért a szentháromság másik személye, az Atya Isten a bűnös emberek bűnét megbocsáthassa. S még kevésbé tudjuk erkölcsi érzékünkkel összeegyeztetni a predestináció tanát, miszerint az Atya Isten az egyformán bűnös emberek közül erkölcsi értékükre való tekintet nélkül némelyeket üdvösségre, másokat kárhozatra rendelt volna. Ez azt jelentené, hogy Isten személyválogató. Ilyen emberi gyarlóságot az igazságos Istenről feltételezni nem szabad.

Azt szokták mondani, hogy a szentháromság tana egy nagy misztérium, melyet nem érteni, hanem hinni kell. Tényleg vannak észfölötti igazságok, melyeket értelmünk ugyan fel nem ér — és mégis hiszünk. Istent és az ő

szent lényét eszünk fel nem éri, de azért szentül hiszünk benne. A szentháromság tana azonban nem észfölötti, hanem észellenes elmélet, nem misztérium, hanem abszurdum.

Azt is szokták mondani, hogy a szentháromság nem külön három lényt, hanem Istennek három külön megnyilatkozási, illetve tevékenységi formáját jelenti. Ezzel szemben a valóság az, hogy a mindenható Isten nemcsak három, hanem számtalan formában nyilatkozik meg, tevékenykedik és mutatja meg szent lényét.

Azt is szokták mondani, hogy akár értjük, akár nem értjük a szentháromság tanát, hinniünk kell benne, mert a Biblia tanítja. Tanulmányozzuk figyelmesen a Bibliát és meglátjuk, hogy a „Szentháromság“ kifejezés sehol benne elő se fordul. Jézus maga, akinek tanítása a kérdésben elsősorban irányadó, még csak említést se tett róla. Nem volt soha egyetlen szava, amelyből még csak következtetni is lehetne arra, hogy ő Istent nem egy, hanem három személyben gondolta volna. Határozottan azt mondotta: „Az Úr, a mi Istenünk egy Úr“ (Márk XII. r. 29. v.). A keresztény vallást Pál apostol foglalta először rendszerbe. Az ő leveleiben se találunk egyetlen mondatot sem,

mely a szentháromság tana mellett szólna. Az egy Istenben való hitének azonban többször kifejezést adott: „Mindazonáltal nekünk egy Istenünk van, az Atya, kitől van a mindenség, mi is Ő általa“ (I. Kor. VIII. r. 6. v.); „Egy az Isten és mindeneknek Atyja, aki mindeneknek felette van és mindenek által mindnyájatokban munkálkodik“ (Eféz. IV. r. 6. v.).

Gyakran történik hivatkozás Mt. XXVIII. r. 19. v.-re, mint olyan bibliai helyre, mely a szentháromság mellett bizonyít: „Elmenvén azért tegyetek tanítványokká minden népeket megkeresztelvén őket az Atyának, a Fiúnak és Szent-Léleknek nevében“. Még ha valóban Jézustól származott volna is ez a mondás, akkor se lehetne belőle a szentháromságra következtetni. Sehol se találjuk nyomát annak, mintha az első keresztények a keresztelezésnél ezt a formulát használták volna. Ők Jézus Krisztus nevében kereszteltek. Ez a történelmi tény is azt igazolja, amit különben az elfogulatlan teológusok is felekezeti különbség nélkül mind megállapítottak: a nevezett bibliai hely nem Jézustól származott. Csak később iktatták azt a Bibliába. Az Atyának, a Fiúnak és Szent-Léleknek nevében való keresztelezés, ami a dési egyezmény óta az unitáriusoknál is szokásban van,

azt jelenti, hogy a megkereszteltek hisznek Istenben, Jézusban és szentlélekben.

„Az Úr Jézus Krisztusnak kegyelme és az Istennek szeretete és a Szent Léleknek közössége mindnyájatokkal“ (II. Kor. XIII. r. 13. v.). A háromról itt ismét együtt történik említés. Ebből azonban arra következtetni, hogy a három lényegében egy és Isten, — amint azt a szentháromság hívei teszik — lehetetlen. Ellenkezőleg. Istent Jézustól és szentlélektől megkülönböztetve említi az apostol, amit biztosan nem tett volna, ha Jézust is és a szentlelket is Istennek vallotta volna.

Azok, akik a szentháromság tanát minden áron bibliai idézettel szeretnék alátámasztani, mint legerősebb bizonyítékra I. János V. r. 7. v.-re hivatkoznak: „Mert hárman vannak, akik bizonyosságot tesznek a mennyben, az Atya, az Ige és a Szent-Lélek: és ez a három egy“. Erről a versről azonban ma már minden kétséget kizáróan bebizonyosodott, hogy a szentháromság hívei saját álláspontjuk igazolására toldták bele a Bibliába. Az eredeti görög szövegben elő sem fordul. A latin szövegben is csak a 9-ik, a görög szövegben pedig csak 15-ik században található meg először. Luther és Zwingli ki is hagyták ezt a verset a Bibliából. A régi angol

Bibliában se található ennek semmi nyoma. Ma a Bibliát ismerő összes teológusok, még a szentháromság hívei is, mind belátják, hogy a szentháromság tanának bizonyításánál erre a helyre hivatkozni nem lehet.

Nyilvánvaló tehát: 1. a szentháromság tana ellentmondást rejt magában, 2. a Biblia nem tanítja, 3. Jézus és az apostolok kijelentésével ellenkezik, 4. azok a bibliai helyek, melyeket mellette felhozni szoktak, nem bizonyítanak mellette. Önként vetődik fel tehát a kérdés: mire való ezt a józan ésszel ellenkező tant, amelyet a gondolkozó emberek közül ma már jóformán senki se hisz, az üdvösség feltételeként továbbra is fenntartani és a hívekre ráerőszakolni próbálni? Mire való mesterséges magyarázatokat keresni arra, ami megmagyarázhatatlan, ami a józan ésszel határozottan ellenkezik?

A szellemi és a természeti világ vizsgálata egyaránt mindenütt és mindenekben az egység nagy gondolatához vezet. Az ortodox teológusok közül sokan tudásuk legjavát még ma is arra fordítják, hogy a szentháromság tanát a tudományos vizsgálat eredményével, az egység gondolatával valahogy összhangba hozzák. A vállalkozás azonban még senkinek se

sikerült. Egy nagyon híres amerikai szónok azt mondta, hogy a „szentháromság tana a nagy mindenség és az emberi természet adottságában találja magyarázatát. A Végtelen Szellem, az Isten értelmileg megfoghatatlan. Istent, az Atyát értelmünk felfogni képtelen; ezért a történelemben és a természetben Jézus Krisztus alakjában mint fiú Isten jeleníti meg Önmagát (manifesztálja Önmagát), továbbá pedig mint Szentlélek Isten hat reánk: jóra szépre inspirálja lelkünket s szívünkben szent vágyakat ébreszt“. Az ilyen és az ehhez hasonló erőltetett magyarázatokat mind az a szükségérzet szüli, hogy a lényegében egy, de személyében három istenség eszméjét a gondolkozó emberek előtt valahogy elfogadhatóvá tegyék. Mennyivel egyszerűbb, érthetőbb és igazabb az, amit Jézus mondott: „Az Úr, a mi Istenünk egy Úr.“